

**FOLIA HISTORICA
BOHEMICA**

34

č. 2

Historický ústav
Praha 2019

Redakce:

Jiří MIKULEC (vedoucí redaktor)

Jiří HRBEK (výkonný redaktor)

Redakční rada:

Ivo BARTEČEK, Lenka BOBKOVÁ, Kateřina BOBKOVÁ-VALENTOVÁ,

Václav BŮŽEK, Zdeněk HOJDA, Martin HOLÝ, Tomáš KNOZ,

Antonín KOSTLÁN, Václav LEDVINKA, Eduard MAUR,

Martina ONDO GREČENKOVÁ, Jaroslav PÁNEK, Jiří PEŠEK,

Svatava RAKOVÁ, Tomáš STERNECK, Petr VOREL

International Editorial Board:

Joachim BAHLCKE (Stuttgart), Alessandro CATALANO (Padova),

Marie-Elizabeth DUCREUX (Paris), Henryk GMITEREK (Lublin),

Géza PÁLFFY (Budapešť), James R. PALMITESSA (Kalamazoo),

Karl VOCELKA (Wien)

ISSN 0231-7494

© Historický ústav AV ČR, v. v. i.

Praha 2019

Jindřich Kolda

SPRÁVA BROUMOVSKÉ KONVENTNÍ KNIHOVNY V 17. A 18. STOLETÍ*

ABSTRACT

The administration of the Broumov monastery library in the 17th and 18th century

The study discusses the administration of the library in the Benedictine monastery in Broumov during the 17th and 18th century. It deals with the so far not very broadly reflected normative delimitation of this area within the order and with its practical implementation and control. The Břevnov-Broumov Abbot is identified as the main person having influence on the library administration (and on the shape of the library). A substantial aspect of the Abbot's supervision over the monastery library was its expansion that was done through an extensive network of buyers, agents and booksellers who covered all important "book" centers in the Central Europe (Prague, Vienna, Dresden, Leipzig, etc.). In addition to that, the study also outlines the system of various book collections within the monastery, the functioning of which still has to be researched.

Keywords: the history of libraries – the Břevnov-Broumov Abbey – book acquisition – monasteries in the period after the Battle of White Mountain – the Benedictines

Systematický výzkum správy jednotlivých českých klášterních knihoven období raného novověku si – s čestnou výjimkou knihovny kanonie premonstrátů na pražském Strahově¹⁾ – stále ještě staví svou pevnou základnu²⁾ a přes jistý náskok to do

* Studie je dílčím výstupem projektu NAKI DG16PO2R047 „Brána moudrosti otevřená. Barokní kulturní dědictví klášterů Broumov a Rajhrad“.

¹⁾ Tu stačí jen připomenout jména dvou periodik spojených s tímto centrem: *Strahovská knihovna a Bibliotheca Strahoviensis*, jejichž autorská pozornost sahá či sahala i daleko za zdi kanonie. Vedle studií či monografií sem patří i pramenné edice jako Pravoslav KNEIDL (ed.), *Leges Bibliothecae Strahoviensis bibliothecaris et omnibus ecclesiae professis ad observandum praescriptae*, Praeae 1971.

²⁾ Z nejnovějších položek cílených na jedno místo a konkrétní řád lze jmenovat např. příspěvky ve sborníku Kamil BOLDAN – Jindřich MAREK (edd.), *Libri catenati Egreenses. Knihy*

jisté míry platí i o bádání zahraničním.³⁾ Přemnohá bílá místa tak mají (nejen pro dané údobí) i dějiny bibliotéky broumovských benediktinů, nejvýznamnější klášterní interiérové knihovny ve východních Čechách,⁴⁾ jejíž dnešní podoba se konstitovala v 17. a 18. století.

Více než stoleté novodobé bádání⁵⁾ o minulosti bibliotéky jako prostoru sloužícího k uložení konventních knih už pro období do roku 1800 jen stěží přinese něco nového⁶⁾ (snad kromě interpretací umělecké výzdoby⁷⁾), je tedy třeba pozornost

a knihovna chebských františkánů v pozdním středověku a raném novověku, Praha 2013, některé výstupy projektu NAKI „Benediktinský klášter Rajhrad jako kulturní fenomén“ jako příspěvky ve sborníku Jindra PAVELKOVÁ (ed.), *Milovníci a mecenáši věd a umění v řeholním rouše*, Brno 2014 či Jindřich KOLDA, *Buchkultur des Ordens der Barmherzigen Brüder im 18. Jahrhundert am Beispiel Kukus, Neustadt an der Mettau, Prag und Feldsberg*, in: Petr Jelínek (ed.), *Germanische Provinz des Hospitalordens des Hl. Johannes von Gott bis 1780 I*, Teschen 2018, s. 127–162. Jediným pokusem o celoročkové a „celočeské“ uchopení jsou zřejmě příslušné pasáže rigorózní práce Matyáš Franciszek BAJGER, *Česká františkánská knižní kultura. Knihovny minoritů, františkánů a kapucínů v průběhu staletí*, obhájená roku 2007 na Katedře české literatury, literární vědy a dějin umění Filozofické fakulty Ostravské univerzity (dílní závěry byly publikovány časopisecky). Jiné aspekty jsou zkoumány spíše nahodile ve studiích typu Václav BARTUŠEK, *Knihovnici piaristické koleje v Praze v letech 1752–1780*, *Pageinae historiae* 12, 2004, s. 5–45 aj. Z periodik nelze přehlédnout *Dějiny a knihy*.

- ³⁾ Podnětným a inspirativním pro naši geograficko-kulturní oblast může být sborník z konference Wolfenbüttelského pracovního kroužku pro dějiny knih, knihoven a médií (Wolfenbüttler Arbeitskreise für Bibliotheks-, Buch- und Mediengeschichte) Ernst TREMP (ed.), *Klosterbibliotheken in der Frühen Neuzeit. Süddeutschland, Österreich, Schweiz*, Wiesbaden 2012, s. četnými odkazy na dosavadní výzkum. Dějinám (rovněž raně novověkým) benediktinských (a dříve rovněž cisterciáckých) knihoven věnují trvalou pozornost přispěvatelé *Studien und Mitteilungen zur Geschichte des Benediktinerordens und seiner Zweige*. Podobné výstupy mají i jiné řády.
- ⁴⁾ Základním kompendiem stále zůstává Ludmila VLČKOVÁ, *Benediktinská klášterní knihovna v Broumově*, Hradec Králové 1969. Novější dílní studie připomíná Zdeněk ZAHRADNÍK, *Fond knihovny benediktinského kláštera v Broumově a jeho evidence na přelomu 18. a 19. století*, *Východočeské listy historické* 37, 2017, s. 87–111, zde s. 88, pozn. 2–6.
- ⁵⁾ Započaté nejpozději pracemi c. k. okresního konzervátora (a zdejšího mnicha) Laurentia Wintery v 90. letech 19. stol. (např. *Stift Braunau im Dienste der Kultur. Ein Beitrag zur Kulturgeschichte der katholischen Kirche in Böhmen*, Sonderdruck aus dem Jahresberichte des öffentlichen Stifts-Obergymnasiums der Benediktiner in Braunau, Braunau 1904).
- ⁶⁾ Autor této studie se snažil dopátrat jakýchkoliv dosud nerefluktovaných údajů mj. v přílohách broumovských provizorských účtů pokrývajících období 1733–1775 a 1790–1794 (z provizoriátu byla placena vydání na všeobecnou údržbu domu, včetně zakázek pro truhláře, zámečníky či skláře), ale bezvýsledně. Státní oblastní archiv Zámrsk (dále SOA Zámrsk), Velkostatek Broumov (dále VSB), kn. 1162, 1163 a kart. 629–634, 642–647, 656–659. Samotné pořízení knihovního vybavení bylo jistě vždy financováno z účtů opatů, které jsou mezerovitě zachovány až do roku 1793. Národní archiv Praha (dále NA), Řádový archiv benediktinů – Břevnov (dále ŘBB), kart. 262. Berechnung ueber Verwendung der abfallenden Interessen.
- ⁷⁾ Nejnověji Andreas GAMERITH, *Die Klosterbibliothek von Broumov - Eine ikonologische Analyse*, Konstantínove listy 12, 2019, s. 116–128 doplňující závěry z Martin MÁDL – Radka

zaměřit ke knižnímu fondu, k procesům, které ho formovaly, a k lidem, kteří se na tomto formování podíleli, aby byl celkový obraz postupného vzniku dnešního tvaru co nejuplněnější. Následující řádky se budou věnovat principům správy a jejímu personálnímu zázemí, aby se mohly do budoucna stát jedním z východisek pro komplexní poznání obsahu knihovních regálů.⁸⁾ Protože ne všechny fenomény lze kvůli mezerovitosti dochovaného materiálu popsat na příkladě broumovského konventu,⁹⁾ budou zde využity rovněž prameny břevnovské, polické a lehnickopolské provenience.

Pro inkriminované období je nutno broumovský konvent chápat jako jednu část břevnovsko-broumovského opatství, skládajícího se z podobných úzce propojených „jednotek“. Ty byly zakládány nejčastěji jako probošství břevnovského archidia.¹⁰⁾ Roku 1213 byl založen řeholní dům v Polici nad Metují, po polovině 13. století následoval Broumov, o něco později pod břevnovská křídla přešel původně samostatný Rajhrad, abychom jmenovali ty, které přečkalý do raného novověku. Od husitských válek až do počátku 18. století sídlili břevnovští opati větším dílem v Broumově¹¹⁾ (odtud titulatura *abbas břevnoviensis et braunensis*). Koncem 16. století svolil za kritické personální situace konventů v konfesioně rozdělených Čechách (v Broumově tehdy žili vyjma opata jen čtyři mniši¹²⁾) opat Martin Ratibořský (†1603) ke zřízení odděleného rajhradského noviciátu, a zahájil tak postupně rozvolňování pout mezi jediným moravským konventem a opatstvím, které se uzavřelo

HEISLEROVÁ – Michaela ŠEFERISOVÁ LOUDOVÁ – Štěpán VÁCHA a kol., *Barokní nástěnná malba v Čechách: Benediktini I-II*, Praha 2016, I, s. 394–399 a II, s. 974–975.

⁸⁾ Zde učinila první (a podstatný) krok uvedená studie Z. ZÁHRADNÍK, *Fond knihovny*. Pro sledované období zevrubně popisuje devět dílčích a dosud převážně přehlížených katalogů z let 1780–1802 (autorem podpřevor a bibliotékař Rupertus Strahl), které dohromady zachycují knihovnu v originálním živém tvaru, který se později měnil *de facto* již jen lokální reorganizací v rámci jednotlivých oddílů (a samozřejmě zásahy typu krádeží či přesunů ze ztrátami). Popsal pořadací a ukládací systém a vedle toho ještě Strahlův katalog (a jeho záložní opis) dnes zaniklé opatské knihovny z roku 1795.

⁹⁾ Řada ztrát jistě připadá na vrub turbulentním událostem, které stíhaly broumovský konvent nejpozději od roku 1938 až do násilného rozprášení dvakrát obnovované komunity v roce 1950. Je však zřejmé, že mnohé písemnosti musely vzít za své již dříve, jistě přinejmenším při požáru roku 1779. Tehdy oheň zachvátil všechny tři místnosti archivu. Písemnosti z první a druhé se podařilo z větší části zachránit, bohužel spisy a knihy ve třetí shorely. Milada VI-LÍMKOVÁ – Pavel PREISS, *Ve znamení břevna a růží. Historický, kulturní a umělecký odkaz benediktinského opatství v Břevnově*, Praha 1989, s. 105–107. Čistě aritmeticky vzato, přišel tehdy broumovský klášter o třetinu svých úředních písemností. Že mohly být v mnohém prospěšné pro náš výzkum, je nasnadě.

¹⁰⁾ Břevnov (993) byl i mateřským klášterem pro nové kláštery v Čechách a na Moravě, které se postupně staly samostatnými opatstvími (Hradisko u Olomouce, Opatovice nad Labem, Sázava ad.) a do dob raného novověku přežily jen některé. Srov. Tamtéž, s. 38 an.

¹¹⁾ Tamtéž, s. 45 an.

¹²⁾ Tamtéž, s. 50. Podobná situace platila v podstatě pro všechny kláštery v zemi.

formálně roku 1813 osamostatněním Rajhradu.¹³⁾ Probošství se tak brzy stalo autonomním ústavem, kam opati dosazovali pouze představené (často nešlo ani o břevnovsko-broumovské profesy). V našich úvahách proto Rajhrad pomineme. Ke třem českým konventům (Broumov, Břevnov, Police) přibyl roku 1704 Wahlstadt, někdejší opatovické zboží ve Slezsku, dnes Lehnické Pole (Legnickie Pole).¹⁴⁾ Roku 1735 se tam přestěhovala dvanáctičlenná komunita¹⁵⁾ a od této chvíle byl až do josefinského zrušení polického konventu roku 1785 břevnovsko-broumovský klášter složen ze čtveřice navzájem propojených konventů.¹⁶⁾ Jejich členové mezi nimi pravidelně migrovali, jejich vnitřní poměry si do jisté míry odpovídaly a navzájem ovlivňovaly a jejich záležitosti se opati snažili řešit jednotně.¹⁷⁾ Jevy, o nichž jsme zpraveni z jiných (často minimálně dvou) konventů, lze tedy vcelku oprávněně čekat i v Broumově, byť o nich není dochován explicitní záznam.

Normálie

Řádový život komunit se řídil v první řadě Benediktovou řeholí, souborem pravidel, který dodnes představuje jakýsi obecný svorník všech benediktinských klášterů, ženských i mužských. Výrazy „četba“ či „kniha“ jsou zmiňovány v sedmnácti z celkového počtu 73 kapitol,¹⁸⁾ a dokládají tak skutečnost, že knižní kultura (ať už si pod tímto pojmem představíme v 6. století cokoliv) hrála v řádovém prostředí od počátku významnou roli. Ustanovení jsou – stejně jako v mnoha dalších oblastech – uváděna převážně v obecné rovině a týkají se především vhodného času k četbě v rámci denních povinností či liturgického pořádku. Konventní knihovnu řehole nijak blíže nespecifikuje, jen lakonicky uvádí, že z ní má být bratřím k četbě vybrána vhodná kniha (kap. 48). Předpokládá, že bibliotéka bude také jediným úložiš-

¹³⁾ Tamtéž, s. 109.

¹⁴⁾ Tamtéž, s. 74.

¹⁵⁾ Tamtéž, s. 122.

¹⁶⁾ Srov. název knihy observancí z roku 1765, vyhlášených pro Břevnov, ale společných všem konventům: *Observantiae Monasticae in Monasterio Brzevnoviensi eiususdemque quatuor Conventibus*. NA, ŘBB, kn. 109. Nebyly si ovšem rovny: Police a (ještě více) Lehnické Pole stály poněkud stranou hlavního dění. Slezský konvent byl zrušen v roce 1810.

¹⁷⁾ Dokládají to četné poznámky ve vizitačních protokolech konventů jako např.: „*ut etiam in ... Braunae et Policii observatur*“ (pro Břevnov) či „*ergo tam, quad monasterium S. Margarethae, quam quoad monasterium Braunense ordinationes meas jam ... institui*“ (pro Polici). NA, ŘBB, kart. 213, *Quaedam in Monasterio Brzevnoviensi corrigenda*, s. d., a *Pro Monasterio Policensi 1753*.

¹⁸⁾ Kap. 8.-14., 17., 18., 24., 33., 38., 42., 44., 45., 48. a 49. Poslední česká edice s překladem: Alžběta FRANCEOVÁ – Vojtěch ENGELHART – Ondřej KOUPIL – Aleš VANDROVEC – Anastáz OPASEK, *Regula Benedicti. Řehole Benediktova*, Praha 1998.

těm knih v klášteře, protože je mnichům zakázáno držení soukromého majetku (kap. 33). Jako jediná funkce z této oblasti je jmenován lektor, kterého má komunita každý týden vybrat, aby ostatním předčítal u stolu (kap. 38); jinak má četba probíhat rovněž privátně ve volném čase mnichů. O významu četby v rámci řádu svědčí i to, že její zákaz je uváděn mezi tresty, které mohou stihnout neřádné konventuály (kap. 24).

Toto obecné východisko – které v jednotlivostech praxe modifikovala – pak muselo být nutně pro potřeby každodenního života komunit dále rozváděno a interpretováno ve shodě s momentální situací a podmínkami. Na úrovni klášterních rodin, sdružených nejčastěji do jednotlivých kongregací (podle typu observance), nebo provincií (podle území), prováděla tuto v podstatě nepřetržitou činnost shromáždění zástupců jednotlivých řeholních domů. V českých zemích období raného novověku se jí zabývaly provinční kapituly, svolávané pravidelně představenými českých benediktinů, břevnovsko-broumovskými opaty.¹⁹⁾ Jejich účastníci, opati a převorové všech zdejších konventů, zde pravidelně řešili nejdůležitější otázky vnitřního fungování české odnože řádu, a to jak v oblasti spirituální (forma zádušních pobožností, povinnosti v chóru, kanonické hodinky apod.), tak temporální (výplaty ze solní pokladny, studium bratří na mimořádrových ústavěch aj.).²⁰⁾ Tyto kapituly pravidelně schvalovaly vlastní provinciální statuta jako jakási doplnění a rozšíření řeholních ustanovení, jimiž se jednotlivé kláštery v rámci dané skupiny řídily.²¹⁾ Stejně jako všechna další ustanovení (řehole, observance apod.) se statuta četla pravidelně shromážděným členům konventů, čímž se udržovala v aktivním povědomí.²²⁾ Na uvedené úrovni byly záležitosti z oblasti knižní kultury řešeny opět v obecnější rovině, jak ukazují například provinciální statuta z roku 1631, podle nichž mají superioři vyzývat k četbě a studiu zejména mladé řeholníky,²³⁾ či kapitulní protokol z roku 1744, kdy zasedání povolilo četbu i před modlitbou kompletáře (ovšem jen na čtvrt hodiny a kromě nedělí a svátků).²⁴⁾ Provinciální kapitula z roku 1768 svědčila dozor nad bibliotékami převorům konventů, čímž byl zřejmě potvrzen

¹⁹⁾ M. VILÍMKOVÁ – P. PREISS, *Ve znamení*, s. 144 an.

²⁰⁾ V závorce vypsány jako příklad okruhy, kterých se týkala tři sezení generální kapituly v roce 1726. NA, ŘBB, kart. 213 [*Provinziálkapitel 1726, St. Margareth*].

²¹⁾ Netykaly se vždy všech řeholních kapitol, ale jen těch, které vyžadovaly aktuální aplikaci. Kupř. kapitoly statut z roku 1629 jsou: *De Praelatis, De Parochis, De Studiis, De Infamia a De Bacchanalibus*. Další statuta (v podstatě v identických oblastech) byla vydána už po dvou letech. Tamtéž, sign. G VI 3, kart. 117.

²²⁾ Srov. např. zápis k 19. 7. 1677 z *Liber memorabilium* broumovského kláštera (1632–1700). Tamtéž, kn. 54.

²³⁾ Tamtéž, sign. G VI 3, kart. 117.

²⁴⁾ Tamtéž, kart. 213 [*Provinziálkapitel 1744, St. Nikolaus, Alt-Prag*].

dosavadní úzus.²⁵⁾ Zároveň vypočítala tresty za provinění proti duchovnímu pořádku v konventu (bylo jich 29). Za četbu obscénních (*obscenos*), kacířských (*haereticos*), čarodějných (*magicos*) a dalších protináboženských knih má být každý profes ponechán o chlebu a vodě, novice pak čeká odchod z kláštera.²⁶⁾

Konkrétní vodítka ke správě knihoven a s nimi spjatými záležitostmi je tak třeba hledat zejména na úrovni ustanovení vydávaných pro jednotlivé konventy. Vytyčení jejich vnitřního pořádku (*observantia*) náleželo patrně odpradáva v rámci jakéhosi nepsaného úzu do gesce jejich představených, nejčastěji opatů. To se týkalo opět všech myslitelných oblastí a osob (resp. jednotlivých officí), jak napovídá trojdílný návrh břevnovsko-broumovské observance o 38 kapitolách a 262 (!) člancích z roku 1765.²⁷⁾ Péče o vybrané konventní prostory (kostel, sakristie, chór, refektář, kuchyně a samozřejmě knihovna) řešily observance v rámci požadavků na jednotlivé řádové oficiály. Funkce knihovníka a tím pádem i správa bibliotéky se ovšem v těchto dokumentech objevily až poměrně pozdě: například statuta kladrubského kláštera z roku 1629 o obojmž zcela mlčí a z funkcí, které nezná řehole, je řešen pouze *prafectus cullinae*.²⁸⁾

²⁵⁾ Tamtéž, sign. A XIV 4, kart. 46. Toto vedení bývalo zřejmě v řádu pravidlem. Srov. Magda FISCHER, *Benediktinische Wissens- und Kommunikationsräume. Die Wiblinger Mönche und ihre Bücher im 17./18. Jahrhundert*, Studien und Mitteilungen zur Geschichte des Benediktinerordens und seiner Zweige 121, 2010, s. 253.

²⁶⁾ NA, ŘBB, *Pro certis defectibus sequentes poenae statuta sunt, 16ta*. Doba „in pane et aqua“ není ovšem blíže specifikována.

²⁷⁾ Klášter Broumov (dále KB), fasc. *Observantia monastica 1750–1850, Observantiae monasticae in monasterio Břevnoviensi ejusdemque quatuor conventibus introductae*. Text je dělen na oddíly I.: Quandoquidem inter opera, quae a nobis sacra exigit regula facile praecipuum sit, II.: De disciplina claustrali, III.: De officiis regularibus. V jejich rámci jsou následující články: I.: De tempore surgendi et significanda hora operis Dei, De modo pulsandi et numeris tractuum observandis, De disciplina psallendi vel cantandi officium divinum, De certis regulis cantando, De vitandis quibusdam abussibus in choro sub Sacro officio, De corrigendis et expiandis erroribus in divino officio commissis, De modo standi, sedendi, flectendi et se inclinandi in choro, De capite tegendo vel detegendo, De floccis seu cucullis portandis, De ingressu ad chorum, De officio presidentis in choro, De servitio juniorum fratrum vel novitiorum in choro, Quibus choro abesse liceat, De sacro tam conventuali quam alio, De vesperis et litanyis, De psalmo miserere et planctu Stabat mater, De cursu seu officio B. Virginis, II.: De distributione temporis, De sacro silentio, De legibus refectorii, De discursu, De observandis extra monasterium seu in itinere, De vestibus, De cassa privata, De cura infirmorum, De mortificationibus publicis, Miscellanea S. obsterantiae punctae, III.: De officio prioris, De officio supprioris, De magistro novitiorum, De parochis, De sacrista, De oeconomo monasterii, De profesioribus literarii, De officio bibliotheccarii, De patre infirmorum, De praefecto refectorii, De janitore religioso. Vše doplněno ještě Grundtmannovou třibodovou Paraenesis abbatialis ad religiosos.

²⁸⁾ NA, ŘBB, sign. G VI 3, kart. 117.

V případě břevnovsko-broumovského kláštera jsou pravidla zachována patrně až z roku 1706, kdy v prvních letech svého opatování vydával Otmar Zinke (1664–1738) sérii instrukcí pro jednotlivá klášterní officia.²⁹⁾ Knihovníkům nakazoval v deseti bodech vedle náležitě péče o pořádek v knihovně (úklid), jakož i o svazky samotné (oprava poškozených kusů), především sestavení abecedního katalogu knih rozdělených do tematických skupin (*classes*), dodržování pořádacího systému, doplňování fondu o aktuální položky a zavedení přísného výpůjčního režimu. Žádná kniha nesměla být vydána bez písemného svolení představeného. Knihovník si měl titul a jméno čtenáře zapsat do zvláštního seznamu, a poté ho neustále upomínat o navrácení knihy. Vypůjčitel nesměl knihu půjčovat jiným bratřím. *Libri prohibiti* byly zpřístupněny jen vybraným čtenářům, kteří museli zajistit, aby po dobu výpůjčky zůstaly skryty „*a curiosis oculis*“.³⁰⁾ V případě smrti mnicha, který byl za života spisovatelem či držel v cele nějaké knihy, měla být jeho pozůstalost okamžitě sepsána a jisté kusy umístěny do konventní knihovny tak, aby nepřišly do rukou různých zvědavců.³¹⁾ Z tohoto základu také pocházejí vodítka pro správu knihovny v 18. století,³²⁾ a odkazují k němu i záznamy z vizitačních protokolů klášterů. Samotná osoba knihovníka byla poprvé normativně specifikována zřejmě až ve výše uvedeném konceptu břevnovsko-broumovských ordinací z roku 1765: „*Bibliothecarius itaque sit vir prudens et omni eruditionum genere conspicuus*.“³³⁾

Bibliotékáři a jejich supervizoři

Najít vhodného knihovníka pro Broumov, Břevnov, Polici a (zřejmě i) Lehnické Pole bylo – stejně jako u jiných konventních officí převorem počínaje – v kompetencích opatů. Dělo se tak při obnově jednotlivých úřadů, která probíhala v rámci celokonventních kapitul ve více či méně pravidelných intervalech od nástupu nového opata do úřadu.³⁴⁾ V pořizovaných zápisech byli hodnoceni jak nominanti, tak

²⁹⁾ Tamtéž, sign. A VIII 1, kart. 29, *Leges bibliothecarii*. Platila jistě i v ostatních třech konventech, dochována jsou ještě pro Břevnov s identickým obsahem, jen jiným názvem (*Instructio bibliothecarii*, nedat.).

³⁰⁾ Instrukce tak reflektují jistou hierarchii čtenářů, vlastní do určité míry všem řeholním společenstvím, kde každý nemůže číst, co chce. Základním dělítkem jsou tu zřejmě dichotomie: novic/profes, konvrš/nekonvrš, studiosus/nestudující, frater/pater. Navržené schéma je ovšem pouze pracovní.

³¹⁾ Vše NA, ŘBB, sign. A VIII 1, kart. 29, *Leges bibliothecarii*.

³²⁾ Viz např. KB, *Observantiae*, pars tertia, cap. VIII o třech článcích (247–251), které shrnují, upřesňují a mírně rozšiřují dosavadní pravidla.

³³⁾ Tamtéž, bod 1, čl. 247.

³⁴⁾ Netýkala se pouze konventu, nýbrž i řádových učilišť a duchovní správy farností. Její periodičita (a bezprostřední impulz) budiž předmětem dalších výzkumů – např. roku 1762 se uskuteč-

současný stav „úřadu“, resp. věci spadajících do jeho pole působnosti, popřípadě byla posouzena práce předchůdců, kteří (často sotva chvalitebně) officium drželi doposud. Vnitřní stav konventů (a tím i biblioték a věci s nimi souvisejícími) pak opati kontrolovali při pravidelných vizitacích, kdy stav věci zjišťovali pomocí výsledků jednotlivých mnichů. Bratři byli povinni vizitátorovi sdělit, jaké spatřují v klášterě nedostatky a co je nutno napravit či změnit. Takto získané informace byly zaznamenávány do vizitačních protokolů, na jejichž základě pak vznikaly závěrečné bodové zprávy (*conclusium, charta charitatis* aj.) o tom, jaké závady byly nalezeny a jak se k nim postavit.³⁵⁾ Roli vizitátorů plnili břevnovsko-broumovští opati rovněž ve vztahu k ostatním benediktinským klášterům v česko-moravské provincii, což bylo „*super omnia claustra Ordinis S. Benedicti, posthaec in Boemia construenda*“ stanoveno již v bule papeže Jana XV., již roku 993 potvrdil založení břevnovského kláštera.³⁶⁾ Archisterium jim má být „*hlavou i učitelem při nápravě a opravování řeholní kázně.*“³⁷⁾ Vizitace jednotlivých opatství měly v podstatě stejný průběh (a účel) jako šetření v konventech břevnovsko-broumovského čtyřklášterí s tím, že pozornost tu byla věnována zejména čistě duchovním a hospodářským záležitostem. Knihovny stály stranou zájmu.³⁸⁾

„... *hoc officium, quod cateroquin in monasteriis honorificum, perutile ac valde commendabile reputatur* ...“³⁹⁾ Tak označil opat Grundtmann roku 1768 v protokolu své břevnovské vizitace úřad bibliotékaře, a popsal tak zřejmě místo, které knihovníci v chodu konventů zaujímal. Při současné znalosti archivního materiálu se jako klíčové slovo sentence jeví ono „*honorificum*“, které v sobě skrývá nejen předpoklad, že vykonavatel officia bude převzetím funkce poctěn,⁴⁰⁾ ale i skutečnost, že bude povinnosti vykonávat jen na pozadí jiné činnosti. Knihovníky v břevnovsko-

nila obnova v rychlém sledu za sebou v Lehnickém Poli a Broumově (17. 1. a 3. 2.), zatímco v Břevnově a Polici byl jak v tomto, tak v následujících letech 1760–1763 „klid“; NA, ŘBB, kn. 57, pag. II/33–39.

³⁵⁾ Srov. M. VILÍMKOVÁ – P. PREISS, *Ve znamení*, s. 141–142. Oba typy dokumentů jsou soustředěny převážně v NA, ŘBB, kart. 213. Ve stručných výtazích zmiňovány také v diáriích opatů či konventů.

³⁶⁾ Magnoaldus ZIEGELBAUER, *Epitome historica regii, liberi, exempti ... monasterii Brevnoviensis ulgo S. Margarethae*, Coloniae 1740, s. 18.

³⁷⁾ Srov. M. VILÍMKOVÁ – P. PREISS, *Ve znamení*, s. 129. V orig. „*caput (...) et magistrum in correctione ac reformatione regularis disciplinae*“. Od počátku 17. století je také v titulu zdejších opatů doloženo označení „*visitator generalis et perpetuus per Bohemiam et Moraviam*“.

³⁸⁾ Srov. např. NA, ŘBB, kn. 27 (vizitační protokoly z Rajhradu, Sázavy, Kladruhu, sv. Mikuláše v Praze a sv. Jana pod Skalou z let 1753–1759), či aktový materiál k svatomikulášské vizitaci z roku 1757 tamtéž, sign. G V 8, kart. 116.

³⁹⁾ Tamtéž, kart. 213, *Ad S. Margaretham A[nn]o 1768*.

⁴⁰⁾ Tak bylo třeba v roce 1773 polickému Ambrosiu Brinkemu nabídnuto jako odškodné, když se nestane zdejším převorem, místo knihovníka v Broumově. Tamtéž, *Humillimae cogitationes*.

broumovském klášteře se obvykle stávali zasloužilí řeholníci, na prahu poslední třetiny svého života (zhruba ve věku mezi 45 a 50 lety⁴¹⁾), zpravidla profesori konventních učení či kazatelé. Často byla před nimi ještě cesta k vyšším úřadům. Příkladně to dokazuje broumovský knihovník z počátku 60. let 18. století Placidus Pfeiffer (1706–1781). Před převzetím úřadu působil mimo jiné jako kuchyňmistr v Břevnově a kurátor šonovské farnosti, souběžně se správou knihovny byl zpovědníkem, kazatelem a *praesesem* německé kongregace,⁴²⁾ nato se stal představeným broumovského bratrstva P. Marie Bolestné, polickým převorem a nakonec broumovským a lehnickým podpřevorem.⁴³⁾ Při takovém nasazení (zastával až čtyři funkce naráz) je jasné, že správě knihoven nemohla být vždy věnována patřičná péče.

Opatské kapitulní a vizitační relace upozorňují, jak bylo ostatně i jejich úkolem, především na nedostatky v konventech. Je tak třeba k nim přistupovat s jistou dávkou kritičnosti, neboť je zřejmé, že obraz vnitroklášterního života nemohl mít jen tmavé odstíny, ačkoli se zrovna v případě knihoven zdá, že svou (pravda výjimečnou) spokojenost vizitátoři neváhali přenést rovněž na papír. Co tedy otce opaty zajímalo v oblasti biblioték nejvíce? Jak při konstituování nových oficiálů, tak při vizitacích se otázky týkaly v první řadě dodržování norem. Téměř vždy byly knihovny shledávány neúplné, protože svazky byly rozptýleny nejen po celých mnichů, ale i mimo kláštery ve farnostech. Téměř žádný knihovník neměl sepsán seznam vypůjčených knih a málokdy měli bratři u sebe konventní knihy s vědomím superiorů. Tak byl například v Broumově roku 1754 nový knihovník Florianus Fux povinen vytvořit nový katalog celé knihovny, sepsat seznam vypůjčených položek, dohlédnout na vrácení všech svazků z farností a o všem zpravit převora, což se za dosavadního bibliotékaře Benna Peitersberga nedělo.⁴⁴⁾ Za deset let mohl opat Fridrich sice konstatovat, že knihovna svůj katalog už má, chybělo v něm však (stejně jako v knihovně samotné) mnoho knih, uváděných ve zvláštních seznamech. P. Franciscus měl vše napravit a předložit veškerý soupis v jednom svazku.⁴⁵⁾

⁴¹⁾ Vyskytují se samozřejmě i výjimky jako v případě Günthera Wesselyho, jemuž adresoval opat svá slova v úvodu této podkapitoly. P. Günther převzal svůj úřad ve věku 33 let (tehdy byl už břevnovským profesorem filozofie), kdy kvůli zdraví nemohl vykonávat jiné vnitrokonventní povinnosti. Tamtéž. Wessely „*saltem penet hoc officium*“. Za dva roky je už ovšem uváděn jako správce kuchyně – Bio-bibliografická databáze řeholníků v českých zemích v raném novověku (dále BBDR), Wessely, Laurentius OSB, 1735–?, <http://reholnici.hiu.cas.cz/katalog/l.dll?hal~1000129974> (13. 6. 2018).

⁴²⁾ NA, ŘBB, kart. 213, *Ordinatio Monasterii Braunensis 1762*.

⁴³⁾ BBDR, Pfeiffer, Placidus OSB, 1706–1781, <http://reholnici.hiu.cas.cz/katalog/l.dll?hal~1000129935> (30. 7. 2018).

⁴⁴⁾ NA, ŘBB, kart. 213, *Proponenda in capitulo Braunae die 4. Octobris celebranda*.

⁴⁵⁾ Tamtéž, *Braunae Annjo 1764*.

Stejně tak byl za laxní přístup kárán často celý konvent, zejména jeho akademická část. Týkalo se to především řadových studentů, ale ne výlučně, když například opat Stephan zapověděl jak břevnovským studujícím, tak jejich profesorům (!) vypůjčovat si knihy pro soukromá studia.⁴⁶⁾ Náprava byla často sjednávána léta: v Břevnově se např. jakéhosi kýženého stavu podařilo dosáhnout opatu Fridrichovi teprve po šestnácti letech vedení, kdy mohl pochválit nejen knihovníka Laurentia („*studeat libros in bonum ordinem redigere, et in classes ac numeros suos ita instruerre*“), ale i jeho spolubratry, kteří všechny vypůjčené knihy vrací „*parato ac prompto*“ zpět.⁴⁷⁾ V Broumově se léta kritizovaný nesoulad – který nemusel být nutně způsoben jen přístupem knihovníků, ale i jinými okolnostmi⁴⁸⁾ – patrně podařilo odstranit až za Ruperta Strahla, autora nejstarších dochovaných katalogů broumovských knihoven z let 1780–1802.⁴⁹⁾ Jeho práce, která spočívala mimo jiné v převedení fondu konventní knihovny na poměrně sofistikovaný pořádací systém a jeho popsání (či dokonce ustavení), se protáhla na více než dvacet let. Strahl působil jednak v inkriminované době s přestávkou ve funkci podpřevora kláštera a od roku 1799 jako jeho převor, a jednak – jak se zdá – byl v průběhu své práce stížen nějakou blízce nespécifikovanou nemocí. Seznam broumovských řeholníků ji k roku 1788 (již jen jako reziduum) označil jako „*Schwäche des Gedächtnisses*“.⁵⁰⁾ To, že mu byla přesto role knihovníka svěřena, potvrzuje opět tezi o jejím čestném charakteru.

Opatské instrukce přisuzují knihovníkům relativní autonomii v tom, jaký tvar budou jednotlivé konventní sbírky nabírat.⁵¹⁾ Platí však, jak se zdá, že drtivá většina knihovníků byla ve sledovaném období prostými držiteli klíčů od inkriminované místnosti, odkud půjčovali svazky zájemcům. Jen málo dohlíželi na jejich vrácení, možná bděli nad těmi čtenáři, kteří knihu studovali přímo v bibliotéce, a jen nejagilnější z nich se pouštěli do pořádání fondů a sepisování jejich inventářů. Výjimku mohli představovat asi jen ti, kteří vedle povinností knihovníka plnili v klášteře jen nějaké méně náročné či příbuzné funkce jako sekretář nebo archivář. Právě tato kombinace se v polovině 40. let 18. století sešla v osobě významného proto-oslavického historika Bonaventury Pitra (1708–1764), tehdy břevnovského kon-

⁴⁶⁾ Tamtéž, *Dicta Břevnovii die 24 Decemb[ris] 1773*.

⁴⁷⁾ Tamtéž, *Ad S. Margaretham A[nn]o 1768*.

⁴⁸⁾ Viz popis požáru z roku 1779 a následných oprav v M. VILÍMKOVÁ – P. PREISS, *Ve znamení*, s. 105–107.

⁴⁹⁾ K nim vše zásadní Z. ZAHRADNÍK, *Fond knihovny benediktinského kláštera*, s. 90–109.

⁵⁰⁾ NA, ŘBB, kart. 262, *Verzeichniß für das 1789ten Militär Jahr*. V polovině 80. let 18. století bibliotéku spravoval Dionisius Flyxius, o jehož knihovnickém působení není nic bližšího známo. Tamtéž, *Consignatio religiosum in monasterio Braunensi*.

⁵¹⁾ Např. VIII. bod Otmarových instrukcí zní: „*Det operam ut noviter editi scriptores, si sint viri illustres sapientiae, tractentque materiam viro literato religioso necessariam utilem aut scita dignam, pro incremento bibliotheca de novo comparentur.*“ Tamtéž, sign. A VIII 1, kart. 29.

ventuála.⁵²⁾ Pro svého opata Bennona Löbla sháněl na přelomu 40. a 50. let historické podklady a literaturu pro potvrzení „odvěké“ exempce břevnovsko-broumovského opatství z jurisdikce českých biskupů.⁵³⁾ Z pověření převora Grundtmanna (1734–1746 v Břevnově, 1746–1752 v Broumově⁵⁴⁾) se soustředil i na obohacování konventních knihoven. Grundtmann do Břevnova vysílal pravidelně Pitrova někdejšího polického spolubratra Paula Reinerta (1701–1778), který s opatským sekretářem konzultoval jednotlivé akvizice. Mniši komunikovali s pražským knihkupcem Felicianem Mangoldtem,⁵⁵⁾ který jim obstarával knihy domácích i zahraničních nakladatelů. P. Paulus býval i návštěvníkem pražských svatovitských knižních trhů (u Mangoldta si dopředu obstarával katalogy německých knihkupců, aby věděl, co bude k máni⁵⁶⁾). Roku 1749 tak kupříkladu Pitr posílá do Broumova aktuální nabídku knih pro vzdělání konventního dorostu (*Selectae e profanis scripitoribus historiae in usum iuventutis schola parisiensis*, Lipsae 1749), roku 1750 sem putuje mimo jiných *opus asceticum* Michaela a S. Catharina *Trinum perfectum via, veritas, via*⁵⁷⁾ či čerstvá a z Drážďan objednaná příručka o klášterním životě Armanda Jeana de Rancé *Vortreffliches Werck von der Heyligkeit und denen Pflichten des Clösterliches Lebens* (Augsburg 1750), kterou by ovšem opat rád viděl i v latině.⁵⁸⁾ Grundtmannův „knižní“ vztah s Pitrem pokračoval i za jeho opatování (1752–1773), kdy páteru Bonaventurovi svěřil proboštský úřad v Rajhradě (1755). Ještě v listopadu téhož roku byl Pitr poslán do Vídně k papežské nunciatuře, kde řešil kromě jiného jmenování představených jednotlivých klášterů.⁵⁹⁾ Hned v prosinci zde utratil 94 zl. za nákup knih (jak nových, tak antikvárních), k tomu přidal zlatku na bílý motouz

⁵²⁾ BDDR, Piter, Bonaventura OSB, 1708–1764, <http://reholnici.hiu.cas.cz/katalog/l.dll?hal~1000129792> (30. 7. 2018). K Pitrově nehistoriografické produkci např. Alexandr STICH, *Dvě benediktinské modlitby z 18. století*, in: Marie Bláhová – Ivan Hlaváček (edd.), *Břevnov v českých dějinách*, Praha 1997, s. 73–91.

⁵³⁾ Tento spor, táhnoucí se minimálně od poloviny 17. století (který mimochodem opatství po pol. 18. stol. prohrálo), přispěl k rozmachu řádového dějepisectví, jehož představitel svým kritickým přístupem k písemnostem předjímali dnes zcela samozřejmě metody historického výzkumu.

⁵⁴⁾ Beda MENZEL, *Abt Franz Stephan Rautenstrauch von Břevnov – Braunau*, Königstein 1969, s. 92.

⁵⁵⁾ Činný v Praze v letech 1743–1796. Dále https://www.encyklopedieknihy.cz/index.php/Rehoř_Mangold (10. 6. 2019).

⁵⁶⁾ Doložen je např. zájem o produkci drážďanského korunního knihkupce Georga Conrada Walthera (1710–1778). Dále [http://saebi.isgv.de/biografie/Georg_Conrad_Walther_\(1710-1778\)](http://saebi.isgv.de/biografie/Georg_Conrad_Walther_(1710-1778)) (11. 5. 2018).

⁵⁷⁾ NA, ŘBB, sign. C V 65, kart. 73, Grundtmann Pitrovi 21. 6. 1750.

⁵⁸⁾ Tamtéž.

⁵⁹⁾ Tamtéž, kn. 57, pag. 148 an.

(zum weyß spagath), 6 zl. za bednu (vor ein kuffr), 2 zl. za zabalení a zlatku za odnos nákladu do vozu, který byl s knihami vypraven do Prahy.⁶⁰⁾

Přes podobné knihovnické zjevy Pitrova typu však musíme konstatovat, že hlavními osobami, které odpovídaly za tvar knihoven (jakož i všech ostatních institucí kláštera), byli opatí. Zdá se, že ve starších dobách pořizovali knihy klášteru přímo osobně (jako jediní byli také permanentně na cestě mezi jednotlivými konventy a centry moci a obchodu). Svědčí o tom díkce poznámek dochovaných v některých svazcích jako *M[fo]n[aste]rij S. Wenceslai Brauna comp[arata]fus) à ... Thoma Visitatore 1673*.⁶¹⁾ Nejpozději v závěru 17. století tato jejich role zřejmě končí, aby se jako výjimka z pravidla objevila ještě za jiných okolností na samém sklonku sledovaného období s osobou Stephana Rautenstraucha (1734–1785),⁶²⁾ osvícenského vzdělance, bibliofila a člověka textu v nejširším slova smyslu.⁶³⁾ Jeho pojednání o církevním právu *Prolegomena in ius ecclesiasticum*, které vzbudilo značnou nelibost v některých církevních kruzích a těšilo se pozornosti Marie Terezie, nastartovalo kariéru budoucího opata vně klášterních zdí. Roku 1770 se stal členem dvorské studijní komise, potom ředitelem teologických univerzitních studií celého habsburského soustátí, vrchním cenzorem teologické literatury či knihovníkem vídeňské univerzity. Když byl roku 1773 zvolen přes své relativní mládí opětem, zdržoval se až do své předčasné smrti prakticky celý čas ve Vídni a na inspekčních cestách po bohosloveckých fakultách.⁶⁴⁾ Právě tato „volnost“ kombinovaná s povinností sledovat literaturu⁶⁵⁾ mu umožnila přímo osobní výběr a odběr svazků. Rautenstrauchova diára jsou plná různých záznamů o nákupu knih, často za dosti vysoké částky. V 70. letech za svých pražských pobytů nakupoval především ve Walththerově a Mangoldově knihkupectvích: například v roce své opatské volby utratil u prvně jmenovaného knihkupce 126 zl. (se svázáním za 42 zl.), u druhého pak 100 zl. a vedle toho téměř 63 zl. u jiných (slabikář a Móreriho *Velký geografic-*

⁶⁰⁾ Tamtéž, sign. A XVI 4, kart. 48, *Diarium uber Empfang undt Außgab Geldts zu Wienn von 28ten Augustij 1755 bies in clusive 31ten Januarij 1756*.

⁶¹⁾ Konventní knihovna Broumov (dále KKB), sign. B-XXII.B.20. Opat Tomáš je zde označen svým „provinciálním“ titulem. Za zpřístupnění provenienčních zápisů patří dík Mgr. Anně Holešové a Mgr. Martině Vitkové.

⁶²⁾ K němu výše uvedená Menzelova monografie (viz pozn. 54), z českých pak např. Josef HANZAL, *Osobnost Štěpána Rautenstraucha*, in: M. Bláhová – I. Hlaváček (edd.), *Břevnov v českých dějinách*, s. 64–67 či Ondřej BASTL, *Štěpán Rautenstrauch*, *Getsemany* 262, 2014, dostupné na <https://www.getsemany.cz/node/3143> (7. 7. 2018).

⁶³⁾ B. MENZEL, *Abt Franz Stephan*, s. 100. Už v necelých 30 letech působil jako profesor dogmatiky na řádovém učilišti v Břevnově.

⁶⁴⁾ Předchozí údaje tamtéž, s. 100–110.

⁶⁵⁾ Srov. *Catalog Librorum Criticus* – NA, ŘBB, kn. 91.

ký slovník).⁶⁶⁾ Pravidelné návštěvy aukcí knih po vídeňském Tovaryšstvu Ježíšovu⁶⁷⁾ vysvětlují přítomnost mnoha svazků zdejší jezuitské proveniencí⁶⁸⁾ na policích broumovské knihovny.⁶⁹⁾ V 80. letech míval ovšem v akvizicích na paměti spíše „své“ neřádové instituce, ačkoliv se občas rozhodoval „*sive applicare pro bibliotheca* [miněn patrně vídeňský Teologický institut], *sive reservare mihi, aut monasteria*“ (11. 12. 1778).⁷⁰⁾

Síť knižních nákupčích a agentů

Již opat Thomas (†1700) působil v závěru své vlády spíše jako jakýsi „manažer nákupu“, už proto, že nejvyšší úřad v sobě zahrnoval správu tak rozličných a obsáhlých záležitostí, že na knihy a knihovny nemohlo zůstat příliš místa. Mnozí opati si ovšem aktivní díl péče o bibliotéky „odbyli“ už ve funkci konventních převorů,⁷¹⁾ která nejčastěji nástupu do funkce hlavy břevnovsko-broumovského kláštera předcházela (jak to dokládá několikrát připomenutý Fridrich Grundtmann). K rozšiřování fondů disponoval klášter poměrně sofistikovanou sítí nákupčích, částečně z vlastních řad a částečně smluvních, kteří pokrývali všechny uzlové body středoevropského knižního trhu.

Běžné pražské úřední záležitosti archisteria od poslední čtvrtiny 17. století vyřizoval nejspíše superior staroměstské řádové rezidence, která se nacházela na tzv. Kozím plácku (*Ziegerplatz*) na křižovatce Dlouhé a Kozí ulice⁷²⁾ nedaleko Staro-

⁶⁶⁾ Tamtéž, kn. 20. Ani jedna z těchto položek se však nedostala do jeho broumovské knihovny. Srov. KKB, katalog 155S. Jejich přítomnost v konventní bibliotéce bude muset být potvrzena až důkladným průzkumem katalogů.

⁶⁷⁾ Viz např. NA, ŘBB, kn. 20, 1777. Za nákup, svázání a opravu (*reparatione*) svazků bylo vydáno 832 zl. 44 kr. K aukcím např. M[ichael] DENIS, *Die Merkwürdigkeiten der k. k. garellischen öffentl. Bibliothek am Theresiano*, Wien 1780, s. 322–323.

⁶⁸⁾ Např. probační dům u sv. Anny, který mj. vlastnil východočeská panství Žireč a Žacléř (KKB, sign. XXIII.11.1-3 aj.) či vídeňská kolej (např. sign. XXI.E.aa.3, svazek byl přímo pořízen pro Broumov a opatřen tu „místním“ Rautenstrauchovým razítkovým exlibris *S A B Braumau*).

⁶⁹⁾ V některých svazcích jsou přímo záznamy – viz např. KKB, sign. XXIII.G.bb.35.1: *Emi in auctione libraria Vindobonae 1778*.

⁷⁰⁾ NA, ŘBB, kn. 88.

⁷¹⁾ Viz tamtéž, sign. A XIV 4, kart. 46, koncept provinciálních statut z roku 1768 (ad cap. 65, §5)

⁷²⁾ Dům, který zakoupil v 80. letech 17. století pro břevnovsko-broumovské opaty Thomas Sartorius a který byl v majetku kláštera až do 70. let následujícího století, vzal za své roku 1901, kdy byl spolu se svým okolím nahrazen dnešní budovou č. p. 743/1. Pavel VLČEK a kol., *Umělecké památky Prahy I*, Praha 1996, s. 592. V 18. století byla křižovatka uvedených ulic běžně označována jako „*Platz beim Braunauer Haus*“ – viz např. *Sammlung aller Verordnungen und Gesetze vom Jahre 1740 bis 1780*, III. Band (1755–1760), Wien 1787, s. 55.

městského náměstí. Na konci 90. let 17. století až zhruba do roku 1706 vykonával tuto funkci broumovský profes a pozdější profesor kanonistiky na rajhradském řádovém učilišti Beda Feistl (†1717).⁷³⁾ K jeho povinnostem patřilo rovněž obstarávání různých nákupů a menších zakázek. Jednalo se o drobná vydání od krejcarových plateb za práce obyčejným řemeslníkům⁷⁴⁾ až po rozsáhlejší zakázky, které byly určeny pro jednotlivé konventy (postřibření *statuae Bmae Virginis Immaculatae Braunam* za 221 zl. a 30 kr. ze srpna 1700).⁷⁵⁾ Feistl byl za svého působení v Praze pověřován rovněž obstaráváním knih včetně jejich úpravy pro čtenáře (svázání, opatření rytinami apod.). O četnosti těchto úkonů podává představu hned nejstarší konvolut Feistlova superiorského účtu z období od října 1693 do března 1694. V listopadu zakoupil P. Beda tzv. Bursfeldský breviář, který vzápětí nechal svázat, a ještě *Theologii* Heinricha Heinleina. V prosinci následovalo šest exemplářů Řehole a knížečka (*libello*) *Consilia Salomonis*.⁷⁶⁾ V únoru přišel nákup dalších „knížek“ pro broumovské misie (za úhrnem poměrně vysokou částku 12 zl. 36 kr.). Někdy pořizoval superior knihy jednotlivým řeholníkům (14. 11. 1693 – „*diversos libros pro P. Leopoldo*“), jedenkrát dokonce myslel i na sebe („*ad meum usum*“), když si u neznámého prodejce pořídil jakousi *Poesii*.⁷⁷⁾ Není vyloučeno, že příslušné položky Feistl dodal na místo přímo osobně, když v říjnových účtech zaznamenal vlastní cestu do Broumova. Nákupy, činěné částečně u knihkupců,⁷⁸⁾ zřejmě pokrývají veškeré „čtenářské“ potřeby konventů, které mohl uspokojit domácí trh. Vedle fakultativních záležitostí tu nacházíme i položky, jejichž pořízení bylo povinné (závěry synod, agendy, tridentské dekrety apod.). Vyjma kalendářů a oněch úředních textů se v tomto období jednalo takřka výhradně o duchovní literaturu, tu a tam doplněnou o nějakou juristickou výjimku (například Johann Georg Fleck, *Bibliotheca iuris civilis theoretico-practici*).

O necelé čtvrtstoletí později držel officium superiora pražského domu budoucí opat Fridrich Grundtmann. Objem knižních akvizic zůstal víceméně na stejné úrovni, měnila se pozvolna skladba pořizované literatury. Teologické traktáty či biblistická pojednání začínala stále častěji doplňovat knihy historické či jazykovědné. Na přelomu let 1718 a 1719 tak klášter pořídil blíže nespecifikovanou knihu

⁷³⁾ BBDR, Feistel, Beda OSB, 1717, <http://reholnici.hiu.cas.cz/katalog/l1.dll?hal~1000129608> (30. 7. 2018). NA, ŘBB, sign. G XVIII 3, kart. 182, *Vermittungs contract deß neben unßern hauße und über den thor gelegenene zimmers zu Prag, Anno 1699.*

⁷⁴⁾ Tamtéž, 8. 2. 1694: *F. Christophoro pro scapulari faciendi 6 xr.*

⁷⁵⁾ Tamtéž, peníze na tuto zakázku byly poukázány z výnosu statku Hrdly za předchozí rok (1500 zl.).

⁷⁶⁾ *Consilia Salomonis, Sive Collecta Salomonic axiomata*, Coloniae Agrippinae 1694.

⁷⁷⁾ NA, ŘBB, sign. G XVIII 3, kart. 182, *Specificationes acceptae.*

⁷⁸⁾ Na počátku 18. století jich bylo v Praze šest, v roce 1780 už dvanáct: Zdeněk ŠIMEČEK – Jiří TRÁVNÍČEK, *Knihy kupovati... Dějiny knižního trhu v českých zemích*, Praha 2014, s. 90.

Bibliotheca Patrum, ale stejně tak si po svém pražském rezidentovi nechal obstarat spis *Historica Pannonica* Antonia Bonfiniho, Castelliiho francouzský slovník s gramatikou a ještě zvláštní francouzskou gramatiku Giovanni Veneroniho.⁷⁹⁾ Pražský superior vykazoval všechny účty opatům, kteří je potvrzovali (zpravidla v listopadu, když už je po sv. Havlu) a do staroměstské rezidence posílali peníze na následující účetní rok (například roku 1693 přivezl Feistlovi peníze P. Christoph, který přijížděl do Břevnova na studia⁸⁰⁾). Jistě v tomto případě platí, že konkrétní (nedochované) instrukce superiorovi předával opat především korespondenčně. Současně byly jistě i pokyny z oblastí knihovny.

Když byl někdejší broumovský dům v 70. letech 18. století prodán eráru, byly pražské/zemské záležitosti opatství řešeny přímo z Břevnova. Týká se to rovněž knih. Na přelomu 70. a 80. let (když byl opat Rautenstrauch takřka trvale ve Vídni) uspokojoval potřeby broumovských konventuálů jejich někdejší převor a nyní archivář a knihovnik v Břevnově Odilo Aulich (1721–1782),⁸¹⁾ jemuž tlumočil příslušné žádosti *praeses* broumovské kanceláře Franz Schmidt.⁸²⁾ Zřejmě v souladu s Rautenstrauchovým programem sháněl Aulich v Praze nejnovější pastorační literaturu a další knihy pro teologická studia („[die] *sind zu Prag in keinen Buchlaaden zu finden*“, tak snad budou k máni v Brně?⁸³⁾), vyřizoval však i soukromé objednávky spolubratří. V roce 1780 si tak na své příšli minimálně tři řeholníci, z nichž jeden si přál obstarat blíže nespecifikovanou *Fraseologie*.⁸⁴⁾ Privátní jednotlivosti sháněl P. Odilo většinou v pražské pobožce drážďanského Waltherova knihkupectví.⁸⁵⁾ Všechny byly uhrazeny z broumovského provizorského účtu: musely tak být chápány jako vlastnictví konventu, nikoliv jednotlivých bratří. Je však možné, že knihy svým čtenářům zůstaly *ad usum* až do smrti, a teprve poté – pokud byla jejich přítomnost v klášteře relevantní – byly přesunuty do některé z konventních biblioték.

Svého rezidenta měli benediktini také ve Vídni, vzhledem k záběru činnosti a komunikaci s Čechami a Moravou ho je třeba považovat za zástupce domácí kongregace jako celku. V letech 1711–1728 zde působil jako řádový vyslanec Bonifacius

⁷⁹⁾ ŘBB, sign. G XVIII 3, kart. 182 – *Außgaab register von A[n]no 1718 den 5 Novemb.*

⁸⁰⁾ Tamtéž, *Specificationes acceptae et expositae pecunina a P. Beda Feistel 1693 a nonnullae quietantiae 1696*, 18. 10. 1693.

⁸¹⁾ BDDR, Aulich, Odilo OSB, 1721–1782, <http://reholnici.hiu.cas.cz/katalog/l.dll?hal~1000128388> (31. 7. 2018).

⁸²⁾ Tamtéž, Schmid, Franciscus OSB, 1731–1795, <http://reholnici.hiu.cas.cz/katalog/l.dll?hal~1000129969> (31. 7. 2018).

⁸³⁾ ŘBB, kn. 146, 15. 10. 1780.

⁸⁴⁾ Tamtéž, 19. 11. 1780, 7. 1. 1781.

⁸⁵⁾ Tamtéž, 19. 11. 1780; Conrad Salomon Walther (1738–1805), drážďanský knihkupec, dědic Georga C. (†1778), dále [http://saebi.isgv.de/biografie/Georg_Conrad_Walther_\(1710-1778\)](http://saebi.isgv.de/biografie/Georg_Conrad_Walther_(1710-1778)) (31. 7. 2018).

Fritsch (†1761), broumovský profes a pozdější administrátor kláštera u sv. Prokopa v Sázavě.⁸⁶⁾ Jeho úkolem bylo – stejně jako v případě jeho pražského souputníka – vyřizování různých záležitostí při centrálních habsburských úřadech, papežské nunciatury a (a to možná především) u české dvorské kanceláře, která se ve Vídni nacházela už od roku 1624. Vedle úředních povinností byl vídeňský rezident rovněž nákupčím. V tomto případě se zřejmě jednalo o zboží, které bylo na úzkém pražském trhu nedostupné, popřípadě dostupné jen s obtížemi – ať už šlo třeba o damašek na sandály pro pana opata (leden 1712),⁸⁷⁾ biliárové koule (květen 1723),⁸⁸⁾ liturgické náčiní (říjen 1724),⁸⁹⁾ nebo přecetné nákupy uherského či rakouského vína. Právě víno, obvykle pořizované ve stozlatkových částkách, představuje i jednu z nejvyšších zaznamenaných položek rezidenta Fritsche vůbec, a je tak spolu s tabákem a kávou jistou výpovědí o preferencích tehdejšího opata.⁹⁰⁾

Zdá se přesto, že druhé místo ve výdajích za nákupy drží knihy s průměrnými ročními částkami od 50 do zhruba 100 zlatých. Z relativně početných vídeňských knihkupců⁹¹⁾ si Fritsch hned na počátku vybral „*gewölb auf dem Peter-Freythof gegen dem Guldenen väßl über*“.⁹²⁾ Důvodem možná bylo to, že odtud byly dodávány knihy také jiným benediktinským klášterům v Rakousku (Melk),⁹³⁾ možná to, že v obchodě panoval poměrně vlivný režim splátkového prodeje.⁹⁴⁾ Majitelem knihkupectví byl Johann Martin Esslinger. Za každou objednávku knih skládal rezident prodejci malou zálohu (například v případě 25zlatkového nákupu se jednalo o 1 zl., v případě 130zlatkového o 5 zl.). Za dodávky platival *ex post*, obyejně hromadě

⁸⁶⁾ BBDR, Fritsch, Bonifacius OSB, 1697–1761, <http://reholnici.hiu.cas.cz/katalog/l.dll?hal~1000129772> (31. 7. 2018).

⁸⁷⁾ NA, ŘBB, sign. G XVII 6, kart. 181, *Registrum accepti et exempsi Anno 1712*.

⁸⁸⁾ Tamtéž, Anno 1723.

⁸⁹⁾ Tamtéž, Anno 1724.

⁹⁰⁾ V červenci 1728 objednal přímo „*in Hungarn*“ celých „1216 ¼ [*seidel*] *feiner wein, als ödenburger, creutzer, margarether und 1 vaßl doggauer essenz*“ za astronomických 5765 zl. 7 kr. s dovozními náklady 147 zl. 32 kr. Tamtéž, Anno 1728. Pro srovnání: v roce 1723 stálo vydláždění celé lodě broumovského kostela mramorem srovnatelných 5404 zl. a 14 kr. Ve stejné době (1721) obdržel malíř Václav Vavřinec Reiner za šest oltářních pláten tamtéž 1300 zl. M. VILÍMKOVÁ – P. PREISS, *Ve znamení*, s. 87–88. Naopak na almužny potřebným vydával Fritsch ve Vídni cca 50 krejcarů (!) měsíčně.

⁹¹⁾ Na přelomu 17. a 18. stol. působilo ve Vídni šest stálých knihkupectví a nespočet různých *buchträgerů* a *buchführerů*, kteří provozovali „nekamenný“ obchod s knihami – srov. Norbert BACHLEITNER – Franz M. EYBL – Ernst FISCHER, *Geschichte des Buchhandels in Österreich*, Wiesbaden 2000, s. 72 an.

⁹²⁾ Tamtéž, s. 80. První nákup pětice misálů „*vor das löbl. Closter zu Braunau*“ je tu doložen již v dubnu 1712. NA, ŘBB, sign. G XVII 6, kart. 181, Nro 20.

⁹³⁾ Tamtéž; Fritschovy styky s Melkem (*Mölk*) jsou doloženy např. k roku 1715. Tamtéž, *Registrum expensi et accepti Anno 1715*.

⁹⁴⁾ N. BACHLEITNER – F. M. EYBL – E. FISCHER, *Geschichte des Buchhandels*, s. 80.

v prvním kvartálu nového roku za předchozích 12–15 měsíců. V podobném taktu knihy posílal do Čech, kam je najatí *buchführeri* dodávali přímo na místo určení.⁹⁵⁾ V rámci svých povinností v metropoli monarchie býval Fritsch také často na cestách. Pokud vedly „domů“, dodával knihy do konventů osobně: v dubnu 1712 vezl do Břevnova dokumenty z české dvorské kanceláře a při této příležitosti předal proti podpisu břevnovskému knihovníkovi P. Jakobovi zásilku šesti misálů a účet za jejich řádné proclení a odvod akcizu.⁹⁶⁾

Dochované účty z období okolo roku 1720 umožňují učinit si představu o dynamice vídeňských akvizic. Roční nákupy se pohybují v rozmezí od běžných zhruba deseti či dvanácti titulů až po výjimečný rok 1718, kdy bylo u Esslingera nakoupeno 33 položek, představujících 46 svazků.⁹⁷⁾ Jejich nemalý díl ovšem tvořily praktické příručky, na jejichž (re)edice byl zrovna předchozí rok štědrý: Bauldryho *Ceremoniář* (2x) či hned čtyřikrát zastoupená *Pharmacopoea Augustana* (určená snad pro lékárny všech čtyř konventů břevnovsko-broumovského kláštera). Většinu v nákupech představují několikazlatkové položky, které řádově předčí pouze *Corpus Iuris Civilis* za 65 zl. (3. 11. 1718).⁹⁸⁾ Pobyt a působení rezidenta Fritsche ve Vidni byly zřejmě financovány především z pravidelných úrokových splátek různých dlužníků kláštera, které rezident patrně osobně přijímal.⁹⁹⁾ Účetní diaria předkládal vídeňský rezident stejně jako ten pražský přímo broumovsko-břevnovskému opatovi, který tak vystupoval v dvojediné roli: jako hlava české kongregace (pro niž rezident zajišťoval věci na úradech) a jako hlava svého kláštera (pro niž činil drtivou většinu nákupů). Předpokládejme, že opatem byl i instruován.

V některých dobách byli do ciziny vysíláni i zvláštní opatštití ambasadoři, kteří tu pracovali přímo pro preláty, nikoliv pro opatství jako instituci. Ve 30. letech 18. století působil jako vyslanec opata Otmaro ve Vidni řádový historik a po krátký čas i břevnovský archivář Magnoaldus Ziegelbauer (1688–1750),¹⁰⁰⁾ který tu sbíral materiál pro svou vědeckou práci, jejímž prvním plodem v českém prostředí byly dějiny břevnovského kláštera sepsané za pouhé tři měsíce.¹⁰¹⁾ K mapování situace na

⁹⁵⁾ Např. zápis *Dem buchführer für bücher nacher Brauna bezahlet 192 zl. 18 kr.* NA, ŘBB, sign. G XVII 6, kart. 181, *Registrum expensi et accepti Anno 1715.*

⁹⁶⁾ Tamtéž, *Registrum accepti et expensi Anno 1712.*

⁹⁷⁾ Tamtéž, *Anno 1719 - Außzügelein von Johann Martin Eslinger, buchhändler auff den Peters Freyd-Hoff.*

⁹⁸⁾ Tamtéž.

⁹⁹⁾ Nejednalo se vůbec o pakatele – např. za rok 1719 Fritsch nashromáždil tímto způsobem pěkných 10 900 zl. Tamtéž.

¹⁰⁰⁾ K osobnosti např. B. MENZEL, *Abt Franz Stephan*, s. 80–82, či Jakub ZOUHAR – Petr POLEHLA, *Přehled církevní historiografie na Západě do konce osvícenství*, Červený Kostelec 2017, s. 360–362.

¹⁰¹⁾ Tamtéž, s. 361. Viz pozn. č. 36.

(středo)evropském knižním trhu využíval služeb knihkupce Gottharda Johanna Püttnera z bavorského Hofu.¹⁰²⁾ S břevnovským převorem Grundtmannem vedl P. Magnoaldus pravidelnou korespondenci, v níž ho informoval o novinkách a doplňoval ji obsáhlými seznamy literatury k vybraným oblastem (například v listopadu 1739 ke studiu Pisma čítající 62 autorů, často s více tituly¹⁰³⁾ asi pro potřeby řádových studentů). Několikrát z Vídně vyřizoval Püttnerovým prostřednictvím i osobní objednávky opata Bennona, které kromě recentních vydání (například 1740 reedice osmismisvazkových *Annales minorum* anglického františkána Luke Waddinga, které byly k máni za „horrible preiß“ 120 florénů neboli 180 zl. v Lipsku¹⁰⁴⁾) zahrnovaly i „antikvariátní“ položky jako Folengiovy *Monachi cusinatis* z roku 1585, které „sunt in Germaniae bibliothecis rarissima“.¹⁰⁵⁾ Püttner posílal knihy do Čech přes Cheb, odkud je do habsburských zemí (něco si Ziegelbauer objednával přímo pro sebe do Vídně) dále distribuoval tamní městský syndik, směnárnik a pozdější primátor Johann Trampeli († 1770).¹⁰⁶⁾

Jistě i v souvislosti se stále narůstající a rozšiřující se byrokracií, si nejspíše od 30. let 18. století najímali benediktini ve Vídni profesionální (dvorské) agenty, kteří pro ně obstarávali veškeré úřední úkony.¹⁰⁷⁾ Řádoví vyslanci sem zajížděli spíše nárazově a na kratší údobí, především aby předali odměny za poskytnuté služby a vyřídili citlivější záležitosti. Od roku 1730 využíval břevnovsko-broumovský klášter služeb dvorského agenta Johanna Karla Ferdinanda Unzeitiga.¹⁰⁸⁾ Také on byl – ač řídicí, než řádoví rezidenti – pověřován pořizováním knih. Vzhledem k jeho poslání převažovaly publikace úředně-správní povahy (schematismy apod.¹⁰⁹⁾), nechybí tu ovšem ani účet za dvě bedýnky (2 *verschagl*) trojdílných breviářů a několi-

¹⁰²⁾ Německý knihkupec a vydavatel, od roku 1742 privilegovaný *Buchhändler* v Bayreuthu. J[ohann] G[eorg] HEINRITZ, *Zur Geschichte der Stadt Baireuth II*, Baireuth 1825, s. 49. Püttner byl zároveň oficiálním prodejcem a distributorem Ziegelbauera pojednání (viz pozn. 36). Hned po vytištění putovalo 100 ks do Vídně a dalších 250 ks na lipské knižní trhy, kde je prodával tamní knihkupec Lanckisch, resp. jeho dědicové. NA, ŘBB, sign. C V 65, kart. 73, Püttner Ziegelbauerovi 19. 11. 1740. Dějiny nejstaršího mužského kláštera v českých zemích tak byly zjevně zajímavé i pro středoevropské čtenáře.

¹⁰³⁾ Tamtéž, Ziegelbauer Grundtmannovi 11. 11. 1739.

¹⁰⁴⁾ Tamtéž.

¹⁰⁵⁾ Tamtéž, Ziegelbauer Grundtmannovi 13. 9. 1740.

¹⁰⁶⁾ VINZENZ PRÖKL, *Eger und das Egerland historisch, statistisch und topographisch dargestellt*, Falkenau 1877, s. 330. Trampeliové byli v 19. stol. významným varhanářským rodem v severních Čechách a přilehlém saském příhraničí.

¹⁰⁷⁾ K agentům stručně např. Jiří HRBEK, *Hledat a nalézat: Barokní Valdštejnové a jejich informační síť*, Theatrum historiae 9, 2011, s. 313–331, zde s. 321–322.

¹⁰⁸⁾ NA, ŘBB, sign. A XVI 4, kart. 48, *Concractus cum agente viennensi d[omi]no Unzeitig*.

¹⁰⁹⁾ Tamtéž, např. *Consignation ... von 17ten Aug. 1731 bieß 22ten Sept. 1732*.

ka svazků *Chronicon Gotteicense* z roku 1735.¹¹⁰⁾ V něčem však byla role vídeňských profesionálních agentů v oblasti akvizic nezastupitelná. Vzhledem k postavení Vídně coby středoevropské brány do světa fungovali agenti jako převodní páka pro „knižní komunikaci“ s jihem Evropy. Roku 1732 sem dorazil z Benátek 18. a 19. díl *Consilii* určený pro sázavský klášter sv. Prokopa. Přijel si pro ně osobně jeho administrátor a někdejší řádový rezident Fritschl, který tu zároveň složil předplatné na chystaný 20. a 21. díl. Knihy byly obstarány prostřednictvím sekretáře české dvorské kanceláře Stanga¹¹¹⁾ a jistě mnohé z nich skončily i na policích broumovské bibliotéky. Na podobném principu fungovala vídeňská benediktinská rezidentura (agent a občasní vyslanci opata, kláštera či kongregace) minimálně do 70. let 18. století, kdy roli řádového rezidenta převzal přímo tehdejší opat Rautenstrauch. Role objednavatele knih se tak propojila s rolí jejich obstaravatele.

Druhým zahraničním bodem, kde museli být přinejmenším v některých dobách¹¹²⁾ čeští benediktini reprezentováni, byl Řím. Pokud jde o knihy, pak se zde řádoví delegáti zabývali zejména obstaráváním oficiálních výstupů papežské kurie (bullária, breviária), které byly pořizovány pro potřeby všech konventů břevnovsko-broumovského opatství.¹¹³⁾ Je jisté, že akviziční politika břevnovsko-broumovských opatů či převorů byla pevně zasazena do (středoevropských) struktur a některé její paprsky (například ten ziegelbauerovský, ale jistě i mnohé, nyní ještě nepostižené) jí pojily s benediktinskou verzí *respublica litteraria*¹¹⁴⁾ – což jsou atributy, které byly ve sledované době nejspíše vlastní jen části českých řeholních komunit (jistě „prelátským“ řádům či Tovaryšstvu). Jiná, zejména (po)tridentská společenství byla díky specifickému charismatu a nižší míře obvěnění odkázána na mnohem prostší způsoby obstarávání literatury, jako byly například dary, donace, odkazy, pozůstalosti spolubratří. Tyto cesty hrály zejména v 18. století u benediktinů a jejich knihoven podružnou roli.¹¹⁵⁾ Dokládá to třeba situace zdejších milosrdných bratří, je-

¹¹⁰⁾ Tamtéž, *Expens consignation ... von monath Maii bieß monath Augusti 1735.*

¹¹¹⁾ Tamtéž.

¹¹²⁾ Jako v dobách jurisdikčních a exemptních sporů, které přibližuje kupř. B. MENZEL, *Abt Franz Stephan*, s. 140 an.

¹¹³⁾ Srov. list břevnovskému převorovi Grundtmannovi z 26. 11. 1745 v NA, ŘBB, sign. G VIII 20, kart. 126.

¹¹⁴⁾ Např. pro jihoněmeckou oblast popsané v M. FISCHER, *Benediktinische Wissenschafts- und Kommunikationsräume*, s. 260 an.

¹¹⁵⁾ Ta měla své opodstatnění především v dobách, kdy nebyla produkce knih tak masivní a samozřejmost jejich vlastnictví tak zřejmá, a v čase materiálního nedostatku konventů. Ze zápisů těch let např.: *Monasterij Sancti Wenceslai Braunae comparatus a P. Joanne Wier ex accidentij Parochiatib. Ao. 1650 constatline compacturas 3 fl.* – KKB, sign. B-XX.C.aa.5.1. Ve výjimečných situacích, kdy se klášter z titulu své vrchnostenské role stával dědicem svých poddaných, přecházely do jeho vlastnictví i jejich knihy – viz ojedinělý soupis z Police *Specificatio librorum Policio a Francisco ibidem defuncto nobis legatis* v NA, ŘBB, sign. A XVII 4, kart. 49 (zmíněný

jichž zdravotnické zaměření a malá materiální základna se odrážejí jak v úzce specializovaných fondech jejich knihoven, tak v mnohých obtížích, které s sebou jejich doplňování neslo. Výjimkou není aktivní využívání „antikvované“ medicínské literatury v běžném provozu, protože „na novou zkrátka nebylo“.¹¹⁶⁾

Knihy přicházejí do konventu – víc otázek než odpovědí

Záhadou ovšem zůstává, jak byly pořízené knihy v rámci řeholního domu distribuovány, chápeme-li konventní knihovnu (také) jako soubor knih, které měl konvent k dispozici. V historickém knihovním sále, kde probíhá od roku 2015 důkladná rekatalogizace,¹¹⁷⁾ byl mezi aktuálně zrevidovanými 2661 svazky¹¹⁸⁾ ze skříní XVIII – XXIII (*Historia universalis et ecclesiastica, Topographia sacra et acta sanctorum, Historia mixta, Historia profana, Encyclopediae et lexica sc.*)¹¹⁹⁾ nalezen jen zlomek položek, jež zachycují předchozí řádky a příslušný archivní materiál.¹²⁰⁾ Interní „knížní život“ břevnovsko-broumovského kláštera ještě čeká na důkladné zmapování, které pohyby svazků po konventech upřesní.

Vstupní údaje pro sledované období nabízí broumovský inventář pořízený roku 1787.¹²¹⁾ Přestože jsme časově na samotném konci sledovaného období, je pravděpodobné, že do značné míry tento inventář odráží dlouhodobější tradici a že v něm učiněné závěry lze vztáhnout i na starší dobu. „Knížním srdcem“ konventu je sa-

František byl vzhledem k uvedeným knihám zřejmě místní lékárník). Knihy nenacházíme ovšem v dědičných řízeních po příbuzných konventuálů, jejichž majetek automaticky přebíral klášter. Tamtéž, sign. A XV 1–13, kart. 46 a 47.

¹¹⁶⁾ J. KOLDA, *Buchkultur*, s. 139 an.

¹¹⁷⁾ Katalogizace probíhá jako vedlejší produkt tvorby Databáze typografických prvků v rámci projektu NAKI „Brána moudrosti otevřená.“ Více informací k projektu na <http://www.branamoudrosti.cz> (14. 6. 2019).

¹¹⁸⁾ Za údaj z 14. 6. 2019 patří dík Mgr. Martině Vítkové. Celkový počet svazků v historickém sále je odhadován na cca 17 000.

¹¹⁹⁾ Tematické rozdělení jednotlivých oddělení/skříní (je jich celkem 33, z toho 10 na galerii) uvádí L. VLČKOVÁ, *Benediktinská klášterní knihovna*, s. 30–31.

¹²⁰⁾ Příčin může být mnoho – od nejednoznačného uvedení titulu či autora v pramenech, přes přítomnost díla v dosud neinventovaném oddělení či nenalezeném konvolutu až po pozdější přesun knihy do jiného konventu (zejména do Břevnova) a ztráty. Hlubší pátrání bude možné až při zpracování většího množství položek a v těsné konfrontaci s dochovanými historickými katalogy z přelomu 18. a 19. století.

¹²¹⁾ SOA Zámorsk, VS Broumov, kart. 139, *Die in dem Benediktiner Stifte zu Braunau aufgenommene Inventur und Befassung des Preliminar Systems* (o 13 zachovaných přílohách z původních 125 – nedochované se však týkaly finančních záležitostí).

mozřejmě bibliotéka.¹²²⁾ O tom, že byla (též) studijním prostorem, nevypovídá jen přítomnost pracovních stolů či zeměpisných a astronomických pomůcek, ale i to, že na ni bezprostředně navazovaly prostory využívané zdejším gymnáziem (*Item Depositorium des Gymnasii* zprava).¹²³⁾ V roce 1787 možná historická sálová knihovna fungovala už jen doplňkově, když se gymnaziální knihy běžného užítku, dělené na *Theil zum Gebrauch der Professoren* a *Theil zum Gebrauch der Studenten*,¹²⁴⁾ nacházely ve zmíněném depozitáři jako zárodek samostatné gymnaziální knihovny (v počtu 110 titulů); její vznik následoval jistě brzy po přetvoření původního řádového učiliště („*lateinische schule*“) ve veřejnou školu roku 1780.¹²⁵⁾

Dále byly v konventu zaznamenány svazky nacházející se na celách jednotlivých konventuálů, navzdory tomu, že řehole zakazuje bratřím vlastnictví jakéhokoliv soukromého majetku a statuta české kongregace příslušnou kapitolu dále rozváděla.¹²⁶⁾ Že jde o jev starého data, potvrzují také všechny relace o broumovských požárech od roku 1664.¹²⁷⁾ Roku 1787 bylo v konventu ubytováno 22 mnichů (bez osob působících v duchovní správě inkorporovaných farností¹²⁸⁾) v čele s převorem Mattheusem Zechem (†1802) a jeho zástupcem a knihovníkem Rupertem Strahlem.¹²⁹⁾ Knihy, označené zvláště jako „*dem Kloster*“ a „*dem Geistlichen eygenthümlich zugehörig*“, byly na všech celách, od pouhých čtyř svazků u kazatele Leopolda Gambergera (†1803) až po 135 položek čerstvého svěcence a studenta řádového

¹²²⁾ Tamtéž. *Y: Inventarium über die (...) sowohl in der Prelatur als auch in den Convente befunden Pretiosen* Jak je tomu i v jiných inventářích tohoto typu, jednotlivé knihy zde samozřejmě inventovány nejsou.

¹²³⁾ Tamtéž.

¹²⁴⁾ Vše tamtéž. Těm prvním byly k dispozici spisy antických klasiků, antická beletrie a teoretická pojednání o literatuře či dramatique, těm druhým řádově o třetinu více svazků z oboru rétoriky, historie a gramatiky (celkem 110 titulů). Znamená to, že tato díla v konventní knihovně scházela, nebo tam nebyla v dostatečném množství, či naopak ve vzácnějších vydáních, která mohlo každodenní užívání poškodit?

¹²⁵⁾ Timotheus Anton MATAUSCHEK, *Geschichte des Gymnasiums der Benediktiner in Braunau*, Prag 1863, s. 16. Lichý není jistě předpoklad, že i ona předgymnaziální škola disponovala vlastním odděleným fondem.

¹²⁶⁾ Knih se podle zachovaného materiálu ovšem nikdy netýkala (na rozdíl od peněz, hodin, či výzdoby cel), viz např. NA, ŘBB, sign. A XIV 4, kart. 46, *Statuta provincialia Bohemo-Moravico-Silesitica Ordinis Sancti Benedicti 1768* (oddíl *Ad Caput 33 Sacrae Ragulae: Si debeant Monachi aliquid proprium habere*).

¹²⁷⁾ Např. 1757, kdy je mezi škodami vypočteno „*37 geistliche Cellen sambt Kleydern, Büchern undt Schrifften, dann Better undt andere Requisites*“ Tamtéž, sign. A XVIII 5, kart. 50.

¹²⁸⁾ K roku 1782 to bylo např. sedm řeholníků, kteří obývali příslušné fary. NA, ŘBB, kart. 262, *Consignatio religiosorum Monasterii Braunensis in cura animarum et gymnasio actu laborantium*.

¹²⁹⁾ SOA Zámorsk, VS Broumov, kart. 139, *AA: Inventarium deren ... in den Zimmern der Geistlichen befundenen Effecten und Geräthschaften*.

gymnázia Hugo Strobacha († 1823).¹³⁰⁾ Četba coby jedna z typicky benediktinských kontemplací Boha se týká dokonce i jediného broumovského konvrše a truhláře Cornelia Schmidta, který byl majitelem 25 knih a vedle náboženské literatury studoval rovněž jedno pojednání o matematice Christiana Wolffa.¹³¹⁾ V počtu vlastněných knih tento prostý bratr předčil dokonce bibliotékaře Strahla, v jehož cele našel inventátor jen 20 položek. Očekávaně je nejvyšší počet knih zaznamenán u studentů a jejich profesorů – od 40 až po zhruba 80 kusů. Řádově menší výbavu mají kazatelé (do 20), což může svědčit o tom, že konventní bibliotéka byla v tomto ohledu dobře zásobená (díla se objednávala za instituci?) a privátních knih nebylo třeba. U ostatních toto neplatí: z celkového počtu 1091 (!)¹³²⁾ svazků na celách jich klášteru patří pouhých 48, převážně Biblií, misálů, katechismů či exemplářů Řehole. Zbylé jsou v osobním vlastnictví mnichů, včetně položek vydaných jejich spolubratry (Ziegelbauer, Rautenstrauch či Chmel) – to může svědčit o tom, že nebyly pro konvent pořizovány v takovém množství, aby se dostalo na každého čtenáře.¹³³⁾ Drtivá většina literatury na celách je recentní, snad vyjma „nadčasových“ záležitostí jako jsou modlitební knížky. Znamená to tedy, že sálová bibliotéka je chápána (přínejměším v závěru 18. století) jen jako pokladnice nashromážděného pansofického vědění, která spíše plní v té době obvyklé role jakéhosi reprezentativního prostoru?¹³⁴⁾ Není také zřejmé, podle jakého klíče byly knihy po jednotlivých mniších dále obhospodařovány. Doplnoval se jimi po jejich odchodu fond sálové knihovny? Nebo s nimi putovaly na cestě mezi jednotlivými působišti? Co však

¹³⁰⁾ BBDR, Strobach, Hugo OSB, 1755–1823, <http://reholnici.hiu.cas.cz/katalog/l.dll?hal~1000128672> (8. 7. 2018).

¹³¹⁾ Hledáme-li – a dosud spíše neúspěšně – nějaké bližší údaje k úpravě knihovního sálu okolo roku 1793, můžeme za jejího řemeslného vykonavatele možná označit uvedeného laického mnicha. Za upozornění autor děkuje PhDr. Zdeňku Zahradníkoví.

¹³²⁾ A to nejsou započítány všechny, např. u Emiliana Malhy je vše víceméně odbyto poznámkou „historische, ascetische, Gebetbüchel, Piezen unbedeutende und ein medicinische Granat-Apfel“. Příčinou tak velkého množství bude i fakt, že poslední třetina 18. století je dobou vydavatelské nadprodukce, často realizované v podobě různých brožur.

¹³³⁾ Zdá se tedy, že v tomto období už konventní knihovna potřeby svých čtenářů dokázala naplnit jen částečně. Za pouhých sedm let, kdy byly v rámci Chmelovy úpravy konventní bibliotéky postaveny podél zdi sálu skříně rozdělené ochozem, bylo již místo na její rozšiřování jen velmi malé – srov. Z. ZAHRADNÍK, *Fond knihovny*, s. 108–109. Po roce 1793 sem bylo pořízeno jen 55 knih, což je při tradiční masové poptávce konventu a jeho členů po nových knihách množství vpravdě stopové – viz KKB katalogy č. A291/S-A298/S. Za vyhledání příslušných položek patří dík Mgr. Evě Vodochodské.

¹³⁴⁾ Studijní stoly a další pomůcky tu tak mohly plnit také funkci jakýchsi „výstavních exponátů“. K podobným funkcím klášterních knihoven v kláštřech starých řádů viz nadmíru podnětný Georg SCHROTT, „Die weltberühmte Bücherey“. *Analogien kommunikativer Pragmatik in der festlichen Gelegenheitsliteratur und in der Bibliotheksgestaltung frühneuzeitlicher Klöster*, in: E. Tremp (ed.), *Klosterbibliotheken*, s. 227–248, zvláště s. 236 an.

platí jistě, je skutečnost, že poměrně velká skupina knih v konventu nebyla vůbec pod dozorem příslušného bibliotékaře/převora/opata.

Samostatné knižní soubory jsou v konventu přítomny ještě v prostorech, kde probíhají stálé a do jistého stupně neměnné úkony, kvůli nimž není nutno (a bylo by to nešikovné) neustále odbíhat do konventní bibliotéky. Jedná se o kostel (51 misálů, kánony, pontifikály, diurnále, agendy a funerál),¹³⁵⁾ kancelář provizora (hospodářská literatura typu *Einleitung zur Landwirtschaft* z roku 1759, celkem 34 svazků),¹³⁶⁾ vrchnostenskou kancelář (*Amts Kanzeley* se šesti skříněmi knih, zřejmě úředních)¹³⁷⁾ a lékárnu (15 titulů).¹³⁸⁾ Předpokládejme, že správci těchto vnitrokonventních institutů měli také nějaký vliv na pořizování „svých“ knih. Otázkou je, zdali bude postižitelný i ve světle dochovaných pramenů.

Uvedený inventář z 80. let 18. století vůbec nezaznamenává broumovskou opatskou knihovnu, přestože zdejší prelaturu mapuje poměrně pečlivě. Tento soubor, který roku 1795 čítal 5586 zápisů,¹³⁹⁾ byl privátním hájemstvím hlavy břevnovsko-broumovského opatství systematicky budovaným nejpозději opatem Stephanem od 70. let 18. století,¹⁴⁰⁾ nelze však vyloučit návaznost na starší fondy. Nekončily tak svazky objednané opaty především v jejich knihovně? A poté, co ztratily na své aktuálnosti, se přesouvaly do knihovny konventní, aby uvolnily místo novým? Byla tak opatská knihovna hlavním „živým“ fondem v Broumově, zatímco konventní knihovna jen „exponátem“?

Závěrečná konstatování

V době, kdy se konstitovala nynější podoba broumovské knihovny, spočívala hlavní odpovědnost za její tvar v rukou opatů či převorů. Opati jako představení kláštera pravidelně ustanovovali konventní knihovníky, jejichž role však byla chápána jako čestná a spočívala víceméně v zajišťování běžného provozu biblioték. Doplño-

¹³⁵⁾ SOA Zámorsk, VS Broumov, kart. 139, KK: *Inventarium über die bey dieser Kirche ... befundenen Präbiosen*

¹³⁶⁾ Tamtéž, Y: *Inventarium über die ... in der Prälaturo ... befundene Pretiosen*

¹³⁷⁾ Tamtéž, P: *Inventar ueber die Theils (...) in den Stiften und herrschaftlichen Gebäude (...) befundene (...) nötige Sachen.*

¹³⁸⁾ Tamtéž, CC: *Abschätzung der Braunauer Stiften Apotheke.*

¹³⁹⁾ Z. ZAHRADNÍK, *Fond knihovny*, s. 107. K jeho zániku (roku 1908 byl umístěn v sedmi velkých místnostech a měl cca 12 000 položek) došlo nejpозději roku 1949 v souvislosti s rozprášením řádu. L. VLČKOVÁ, *Benediktinská klášterní knihovna*, s. 28.

¹⁴⁰⁾ Srov. podtitul názvu 1. dílu druhého nejstaršího zachovaného katalogu této knihovny (*Catalogus Bibliothecae Abbatialis I.*, 1795): *Catalogus Bibliothecae Abbatialis Braunensis Ex libris A Reverendissimis D.D. Abbatibus Stephano et Jacobo - KKB, A 154/S.*

vání knih bylo cílenou činností představených, kteří za tímto účelem využívali poměrně rozsáhlé sítě řádových i neřádových agentů, pokrývající celý německojazyčný prostor střední Evropy od Prahy, přes Drážďany, Lipsko, Bayreuth, Hof až po Vídeň, přes níž probíhaly styky s jihem Evropy (Řím či Benátky). Knižní fond konventu či konventů je pak nutno v optice akvizic chápat jako soubor samostatných knihoven, který se vedle hlavní sálové bibliotéky skládá ze svazků jednotlivých vnitřních „úřadů“ (například lékárníka či prokurátora) a zejména z privátních, často nečekaně rozsáhlých knihovniček řeholníků. Na současném stupni poznání zůstává stále neobjasněn princip distribuce došlých knih mezi uvedené soubory, jejich následné prolínání (například po smrti řeholníka či po antikvování svazku), zanikání, obměňování apod. Podobná bílá místa může vedle pokračujícího pramenného bádání zaplnit jen zevrubný průzkum dochovaných katalogů a jejich srovnání s reálným stavem fondu se zaměřením na sdělení, která v sobě nesou samotné svazky, zejména co se týče jejich vlastnických záznamů (například exlibris), záznamů o pořízení apod. A ať se zřejmě nepodaří u řady z nich vystopovat jejich rodokmen tak, jak se to stalo třeba u pozůstalosti profesora broumovské latinské školy a pozdějšího rajhradského převora P. Maura Placentia (†1738) a jeho fragmentu knihovny humanistického vzdělance Jana Hodějovského,¹⁴¹⁾ obohatí jistě získané údaje nemalou měrou poznání knižní kultury českých zemí raného novověku.

¹⁴¹⁾ Viz Augustin ČEŘOVSKÝ, *Knihy Jana Hodějovského z Hodějova v klášteře Broumovském. Doplňný zvláštní otisk ze sborníku Český bibliofil na rok 1937*, Břevnov 1937.

Jindřich Kolda

THE ADMINISTRATION OF THE BROUMOV MONASTERY LIBRARY IN THE 17TH AND 18TH CENTURY

SUMMARY

The administration of the Benedictine library in Broumov during the early modern age constitutes an area that has not been researched so far (the same applies to many other more or less important Bohemian monastic libraries). Particular clues to its administration have to be sought in the Abbot's instructions for individual holders of offices within the monastery, whereas the earliest preserved documents for Broumov are dated from 1705. It is becoming apparent that the librarians were more likely mere holders of the keys to that particular room and they did not have any substantial influence on the state of the library. Their activities were observed by the abbots during inspection visits and it were the abbots who had the major influence on issues concerning the monastery library. In the everyday practice, this influence manifested itself *inter alia* (and possibly primarily) in regular additions to the library funds of the monastery. For this purpose the abbots had a fairly extensive network of different buyers, agents and allied booksellers covering all nodal points of the Central European book market. The abbots were regularly informed about the latest publications, they personally actively searched for individual items (including antiquarian ones) and instructed the corresponding agents to whom they also provided the necessary finances. Only in exceptional cases were the librarians entrusted with a more substantial role, and only those who, due to various reasons, enjoyed the abbots' greater trust (for instance Bonaventura Piter, the then secretary of the abbots). These phenomena can be fairly easily extracted from the relevant sources (inspection visits records, accounting books, correspondence); however, as regards the distribution of the acquired books within the monastery, the preserved sources offer much less information. It is possible that the historical hall library was – at least towards the end of the 18th century – only a secondary destination of the acquisitions and that the majority of the purchased publications ended up primarily in the abbots' library (which numbered around six thousand volumes in 1759) or in monks' private libraries in their cells.

Translated by Daniela Reischlová

OBSAH

I. STUDIE

Aneta K a n c í r o v á

Die politischen Predigten des lutherischen Geistlichen

Matthias Hoë von Hoënegg (1580–1645)

*Political Sermons of Lutheran Pastor Matthias Hoë**von Hoënegg (1580–1645)* 189–224

Kateřina S m y č k o v á

Proč se Podiven nestal zemským patronem

Why didn't Podiven Become a Patron Saint of Bohemia 225–236

Jiří B r ň o v j á k

Bratrská konfesijní příslušnost Skrbenských z Hříště

v kontextu rekatolizace Horního Slezska po porážce

Stavovského povstání

*The Confessional Affiliation of the Family Skrbenský**of Hříště to the Unity of Brethren in the Context**of the Recatholization of Upper Silesia in the post-White**Mountain Bohemian Lands* 237–278

Jiří M i k u l e c

Spolubratr císař. Habsburští panovníci v matrikách barokních

náboženských bratrstev v českých zemích

*Fellow Brother – the Emperor. The Habsburg Rulers**in the Registers of the Baroque Religious Confraternities**in the Bohemian Lands* 279–319

Jindřich K o l d a

Správa Broumovské konventní knihovny v 17. a 18. století

*The administration of the Broumov monastery library**in the 17th and 18th century* 321–345

II. MATERIÁLY A DOKUMENTY

Kateřina Bobková-Valentová

Tzv. *supplementa historiae* – opomíjený pramen k dějinám jezuitského řádu?

The So-Called Supplementa Historiae – An Unheeded Source

Regarding the History of the Jesuit Order? 349–367

III. LITERATURA

Joachim BAHLCKE – Jindřich HALAMA – Martin HOLÝ – Jiří

JUST – Martin ROTHKEGEL – Ludger UDOLPH (edd.),

Acta Unitatis Fratrum. Dokumente zur Geschichte der Böhmis-

chen Brüder im 15. und 16. Jahrhundert I. Regesten der in den

Handschriftenbänden Acta Unitatis Fratrum I–IV überlieferten

Texte (Wiesbaden, 2018)

Olga Fejtová 371–373

František KOREŠ (ed.), *Paměti Přibíka a Jana Bukovanských Pintů*

z Bukovan, Prameny k českým dějinám 16.–18. století. Řada B,

sv. 9 (České Budějovice, 2019)

Michal Vokurka 374–376

Hana FERENCOVÁ, *Čechy a Morava očima anglických cestovatelů*

1570–1800 (Olomouc, 2018)

Svatava Raková 376–379

Marek PUČALÍK, *Křižovníci v době vrcholného baroka za generalátu*

Františka Matouše Böhmba 1722–1750 (*Opera Facultatis theo-*

logiae catholicae Universitatis Carolinae Pragensis, Historia et

historia artium vol. XXV) (Praha, 2017)

Jiří Mikulec 379–381